

УДК 657.1: 346.3

Маргарита І. Скрипник, Ольга М. Бунда

Київський національний університет технологій та дизайну

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ДОГОВІРНОГО
ПРОЦЕСУ ОСВІТНЬОЇ УСТАНОВИ ПРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Досліджено організаційні аспекти обліку і аналізу договірною процесу освітньої установи. Обґрунтовано систему прийняття рішень в договірному процесі освітньої установи. Розкрито особливості процедур договірною процесу в освітній установі. Обґрунтовано їх застосування на усіх стадіях договірною процесу в освітній установі. Визначено результати договірною середовища колаборації між освітньою установою та представниками бізнесу. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що застосування запропонованої системи обліку і аналізу договірною процесу дозволить значно підвищити ефективність і якість прийнятих рішень в освітній установі.

Ключові слова: облік; аналіз; стадії; процедури; договірний процес; освітня установа.

Маргарита ІІ. Скрыпник, Ольга Н. Бунда

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ УЧЁТА И АНАЛИЗА
ДОГОВОРНОГО ПРОЦЕССА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ ПРИ ТРАНСФОРМАЦИИ
ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ**

Исследованы организационные аспекты учета и анализа договорного процесса образовательного учреждения. Охарактеризована система учета и анализа договорного процесса, обоснованно систему принятия решений в договорном процессе образовательного учреждения. Раскрыты особенности процедур договорного процесса в образовательном учреждении. Обоснованно их применение на всех стадиях договорного процесса в образовательном учреждении. Определены результаты договорной среды коллаборации между образовательным учреждением и представителями бизнеса. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что применение предложенной системы учета и анализа договорного процесса позволит значительно повысить эффективность и качество принимаемых решений в образовательном учреждении.

Ключевые слова: учт; анализ; стадии; процедуры; договорный процесс; образовательное учреждение.

Margarita I. Skrypnyk, Olga M. Bunda
Kyiv National University of Technologies and Design
**ORGANIZATIONAL ASPECTS OF ACCOUNTING AND ANALYSIS
IN THE CONTRACTING PROCESS OF THE EDUCATIONAL
INSTITUTION IN THE TRANSFORMATION
OF THE INFORMATION ENVIRONMENT**

Explored investigate the organizational aspects of accounting and analysis in the contracting process of the educational institution. Described system of accounting and analysis in the contracting process, based system of decision-making in the contracting process of the educational institution. The peculiarities of procedures of the contract process at the educational institution are revealed. Their application at all stages of the contractual process at the educational institution is substantiated. The results of the contractual collaborative environment between the educational institution and business representatives are determined. The practical significance of the results is that the application of the proposed system of accounting and analysis in the contracting process will significantly increase the effectiveness and quality of the decisions of the educational institution.

Keywords: *accounting; analysis; stages; procedures; contracting process; educational institution.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями В умовах трансформації інформаційного середовища освітні установи, як у світі, так і в Україні все більшої уваги приділяють ефективному управлінню договірним процесом. Важливу роль тут відіграють організаційні аспекти обліку і аналізу договірному процесу освітньої установи. Також необхідно дослідити процедури і стадії договірному процесу освітньої установи. Визначення чітко означених процедур у розрізі стадій договірному процесу освітньої установи дозволить значно підвищити ефективність функціонування системи обліку і аналізу договірному процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища.

Аналіз останніх публікацій по проблемі Питання організації системи обліку і аналізу договірному процесу та прийняття рішень досліджували такі науковці: Т. Затока [5, 8], О. Олексюк [6], К. Романчук [1], В. Ситник [7], Л. Скакун [2], Т. Стрибко [4], К. Шиманська [3] та інші.

Договірний процес освітньої установи формує комплекс дій, пов'язаних з проведенням переговорів, підготовкою та ухвалою проекту договору, виконанням та відображенням у бухгалтерському обліку, проведенням контролю та аналізом виконання договору.

Організація договірному процесу освітньої установи передбачає налагодження договірному процесу для забезпечення оптимізації його

впливу на систему обліку і внутрішнього контролю освітньої установи при трансформації інформаційного середовища.

К. Романчук зазначає такі складові організації договірному процесу: організація праці працівників договірного відділу, їх правовий статус; техніка реалізації договірному процесу; організація внутрішнього контролю; методичне забезпечення договірному процесу [1, с. 145].

Під договірною політикою суб'єкта господарювання необхідно розуміти процес укладення цивільно-правових договорів, що не суперечать нормам чинного законодавства, з метою юридичного закріплення умов здійснення господарських операцій та отримання бажаних економічних вигід [2, с. 53].

Організація системи обліку і аналізу договірному процесу освітньої установи забезпечується визначеними стадіями і процедурами договірному процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища.

К. Шиманська при дослідженні соціально-трудова відносин зазначає три стадії колективно-договірному регулювання [3, с. 261]: ведення колективних переговорів та укладання колективного договору; виконання положень колективного договору; контроль виконання положень колективного договору.

Т. Стрибко виділяє шість стадій договірному процесу: підготовча стадія; стадія укладення договору; стадія набуття чинності договору; стадія виконання договору; стадія припинення дії договору; стадія контролю [4, с. 35].

Стадія контролю виконання договору є завершальною стадією договірному процесу в освітній установі при трансформації інформаційного середовища.

Т. Затока розглядає методику організації та проведення контролю способів забезпечення виконання зобов'язань у вигляді таких етапів [5, с. 96]:

- аналіз функціонування системи внутрішнього контролю в цілому по підприємству;
- попереднє ознайомлення з організацією та веденням бухгалтерського обліку;
- планування організації і методики контролю; визначення суб'єктів та об'єктів контролю, джерел інформації та прийомів контролю;
- вивчення наказу про облікову політику, матеріалів інвентаризації, договорів в частині способів забезпечення виконання договірних зобов'язань та ін.;
- реалізація вище перерахованих контрольних дій особою-контролером;

- виділення виявлених відхилень та узагальнення результатів контролю;

- передача інформації про результати контролю користувачам.

Невирішені частини дослідження Враховуючи значний доробок вітчизняних і зарубіжних вчених щодо питань організації обліку і аналізу договірному процесу варто зазначити, що невирішеними завданнями дослідження є обґрунтування стадій договірному процесу освітньої установи та ефективних процедур їх організації щодо системи його обліку і аналізу та договірний процес колаборації між освітньою установою та представниками бізнесу при трансформації інформаційного середовища.

Метою статті є дослідити основні стадії договірному процесу, охарактеризувати циклічність договірному процесу освітньої установи в інформаційному середовищі розглянути систему обліку і аналізу договірному процесу при трансформації інформаційного середовища, дослідити процедури договірному процесу в освітній установі та їх застосування на усіх стадіях договірному процесу в освітній установі, визначити результати договірному середовища колаборації між освітньою установою та представниками бізнесу та сформулювати обґрунтовані висновки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування Договірний процес освітньої установи охоплює такі стадії (рис.1): ведення переговорів та укладання договору, виконання договору, аналіз виконання договору, контроль виконання договору.

Рис. 1. Основні стадії договірному процесу освітньої установи

В інформаційному середовищі договірний процес як освітньої установи, так і взагалі, носить циклічний характер (рис. 2).

Циклічність договірному процесу освітньої установи в інформаційному середовищі присутня як у прийнятті якогось одного рішення, так і низки взаємопов'язаних рішень, коли реалізація одного рішення викликає необхідність прийняття іншого.

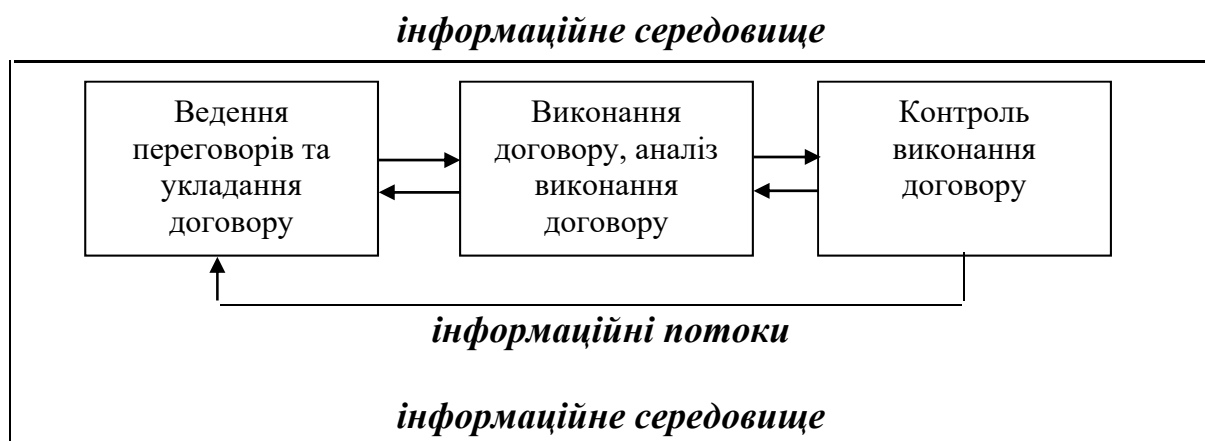

Рис. 2. Циклічність договірного процесу освітньої установи в інформаційному середовищі

Чим ефективніше відбувається обмін інформацією щодо договірного процесу, тим більше підвищується ефективність прийняття рішень. Тому, щоб прийняти раціональне рішення, необхідно володіти інформацією щодо ситуації, що склалася щодо договірного процесу освітньої установи в інформаційному середовищі.

Варто зауважити, що як у вітчизняній так і у зарубіжній фаховій літературі недостатньо досліджено систему обліку і аналізу договірного процесу освітньої установи. Тому нами приділено значну увагу саме даній проблемі та запропоновано систему обліку і аналізу договірного процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища (рис. 3).

В умовах трансформації інформаційного середовища необхідно виділити такі організаційні аспекти обліку та аналізу договірного процесу:

- принципи організації договірного процесу в освітній установі;
- перелік служб та посадових осіб в освітній установі, які відповідальні за оформлення, реєстрацію та облік договорів, проектів договорів та іншої документації;
- перелік підрозділів та посадових осіб в освітній установі, з якими повинен узгоджуватись проект договору та інша документація,
- терміни узгодження договорів та іншої документації освітньої установи;
- процедура погодження (візування) проекту договору в освітній установі та іншої документації;
- процедура розгляду розбіжностей по проектах договорів освітньої установи та їх узгодження;
- аналіз динаміки та структури заборгованостей в освітній установі;
- контроль за виконанням договірних зобов'язань освітньою установою та її контрагентами;

- моніторинг участі юридичного відділу освітньої установи в роботі по укладенню договорів, розгляду переддоговірних спорів;
- облік та зберігання договорів, а також іншої документації щодо договірному процесу освітньої установи.

Рис. 3. Система обліку і аналізу договірному процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища

Для удосконалення договірному процесу освітньої установи необхідно застосовувати нові методи управління і сучасні комп'ютерні технології. З їх допомогою освітні установи як у світі, так і в Україні зможуть використовувати найрізноманітніші інформаційні системи підтримки прийняття рішень в договірному процесі.

О. Олексюк визначає систему підтримки прийняття рішень, як інтерактивну комп'ютерну систему, призначену для підтримки різних видів діяльності при прийнятті рішень із слабоструктурованих і неструктурованих проблем [6, с. 44].

Нами запропоновано, що система підтримки прийняття рішень в договірному процесі освітньої установи при трансформації інформаційного середовища – це інтерактивна комп'ютерна система, взаємодіюча з іншими системами для надання допомоги освітнім установам у прийнятті рішень стосовно нестандартних проблем системи обліку і аналізу договірному процесу.

Сучасні системи підтримки прийняття рішень договірному процесу освітньої установи охоплюють комплексну інформацію та системи поглибленого аналізу інформації за допомогою різноманітного

комп'ютеризованого аналітичного інструментарію. Зокрема, необхідно звернути увагу на системи типу «data mining», які використовують пошук і співставлення прихованої інформації та інші інструменти. Дані аналітичні системи дозволяють використовувати орієнтовані на прийняття рішень, бази або вітрини даних, а також різноманітні моделі і діаграми, тощо.

Виділяють два типи систем підтримки прийняття рішень: корпоративні і настільні [7, с. 11]. Настільні системи підтримки прийняття рішень у договірному процесі освітньої установи розраховані на одного користувача і представляють собою системи, що знаходяться в персональних комп'ютерах. Корпоративні системи підтримки прийняття рішень у договірному процесі освітньої установи поєднані із значними базами даних і використовуються багатьма користувачами. Застосування корпоративної системи підтримки прийняття рішень дає доступ до більш сучасної графіки, методів зберігання даних та інше.

Досліджуючи організаційні аспекти обліку і аналізу договірного процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища нами систематизовано формування стадій договірного процесу в освітній установі та їх результатів.

Так, результатами стадії договірного процесу освітньої установи – ведення переговорів є: вибір і оцінка контрагента, організація проведення переговорів, формування проекту договору. Результатами стадії договірного процесу освітньої установи – укладання договору є або підписання договору або відмова від підписання договору.

На стадії договірного процесу освітньої установи – виконання договору оцінюються якісні та кількісні показники виконання договору. Стадія договірного процесу освітньої установи – аналіз виконання договору характеризується оцінкою виконання або невиконання запланованих показників по укладеному договору. На стадії договірного процесу освітньої установи – контроль за виконанням договору здійснюються контрольні процедури щодо виявлення або невиявлення відхилень щодо укладеного договору.

Так, Т.В. Затока вказує, що способи забезпечення виконання зобов'язань є елементами договірного процесу, відповідно інформація про стан забезпечення виконання зобов'язань на певну звітну дату є економічною інформацією, що використовується суб'єктом як з метою управління договірним процесом, так і управління діяльністю підприємства в цілому [8, с. 212].

Досліджуючи організаційні аспекти обліку і аналізу договірного процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища нами охарактеризовано інформаційні процедури в розрізі стадій договірного процесу в освітній установі.

Так, інформаційними процедурами стадії договірному процесу освітньої установи – ведення переговорів є: збір та обробка інформації щодо вибору контрагента, формування системи обмежень і критеріїв переговорів, систематизація та аналіз інформації щодо розробки проекту договору, визначення факторів, що характеризують переговори і тенденцію їх розвитку. Інформаційними процедурами стадії договірному процесу освітньої установи – укладання договору є збір інформації щодо зауважень і уточнень до проекту договору, виявлення і аналіз інформації щодо причин непідписання договору, систематизація інформації щодо виявлення і усунення причин непідписання договору.

На стадії договірному процесу освітньої установи – виконання договору здійснюється збір інформації щодо фактичних показників виконання договору та збір інформації щодо негативних наслідків через непідписання наслідків. Стадія договірному процесу освітньої установи – аналіз виконання договору характеризується співставленням фактичних і планових показників виконання договору, динамікою фактичних результатів виконання договору, аналізом відхилень фактичних показників від плану та вивченням факторів, що обумовили такі відхилення. На стадії договірному процесу освітньої установи – контроль за виконанням договору здійснюються систематизація виявлених відхилень виконання договору та розробка рекомендацій щодо договірної роботи освітньої установи.

Необхідно зауважити, що ігнорування якісних показників виконання інформаційних процедур на різних стадіях договірному процесу в освітній установі призводить до збільшення ймовірності прийняття нераціональних рішень, що в свою чергу впливає на оперативність та релевантність інформаційних потоків при трансформації інформаційного середовища.

Досліджуючи організаційні аспекти обліку і аналізу договірному процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища нами висвітлено аналітичні процедури в розрізі стадій договірному процесу в освітній установі.

Аналітичними процедурами стадії договірному процесу освітньої установи – ведення переговорів є: аналіз і ранжування недоліків і переваг співпраці при виборі контрагента, аналіз меж, масштабів і рівня суттєвості критеріїв переговорів в освітній установі, аналіз чинників, що впливають на розробку проекту договору в освітній установі, аналіз факторів, що регламентують переговори в освітній установі, аналіз очікуваних наслідків з метою прогнозування розвитку переговорів в освітній установі.

Аналітичними процедурами стадії договірному процесу освітньої установи – укладання договору є аналіз і врахування зауважень та уточнень до проекту договору в освітній установі, аналіз та усунення причин непідписання договору в освітній установі, аналіз формування

стандартного алгоритму дій в освітній установі при виникненні типових ситуацій в договірному процесі. На стадії договірному процесу освітньої установи - виконання договору проводиться аналіз фактичних показників виконання договору в освітній установі та аналіз ймовірності негативних наслідків через непідписання договору в освітній установі.

Стадія договірному процесу освітньої установи - аналіз виконання договору характеризується проведенням аналітичних процедур щодо виявлених відхилень фактичних показників виконання договору в освітній установі від запланованих, щодо релевантності факторів, що вплинули на відхилення показників виконання договору в освітній установі. На стадії договірному процесу освітньої установи – контроль за виконанням договору здійснюються аналітичні процедури щодо зауважень і рекомендацій до договірної роботи освітньої установи.

Досліджуючи організаційні аспекти обліку і аналізу договірному процесу при трансформації інформаційного середовища нами встановлено, що для співставлення варіантів майбутнього рішення договірному процесу освітньої установи необхідно мати стандарт, згідно якого і оцінюють ймовірність результатів реалізації будь-якого альтернативного рішення. Такі стандарти ще визначають, як критерії прийняття рішень.

Нами виокремлено наступні критерії прийняття рішень в розрізі стадій договірному процесу в освітній установі.

Так, критеріями стадії договірному процесу освітньої установи – ведення переговорів є: критерії ранжування недоліків і переваг при виборі контрагента, критерії регламентації та суттєвості факторів, що впливають на договірний процес в освітній установі, критерії розробки проекту договору в освітній установі, критерії прогнозування розвитку договірному процесу в освітній установі.

Критеріями стадії договірному процесу освітньої установи – укладання договору є критерії релевантності змін до проекту договору в освітній установі, критерії ранжування причин непідписання договору в освітній установі, критерії формування стандартного алгоритму дій переговорів в освітній установі.

На стадії договірному процесу освітньої установи – виконання договору використовуються критерії ранжування негативних наслідків внаслідок підписання або непідписання договору в освітній установі. Стадія договірному процесу освітньої установи – аналіз виконання договору характеризується критеріями релевантності виявлених відхилень показників виконання договору в освітній установі та критеріями релевантності факторів, що спричинили такі відхилення. На стадії договірному процесу освітньої установи – контроль за виконанням договору застосовуються критерії контролю за виконанням укладеного договору в освітній установі.

Нові реалії функціонування освітніх установ як в Україні, так і у світі вимагають тісної взаємодії між закладами освіти та представниками бізнесу.

Ми поділяємо думку С. Безвух щодо класифікації форм взаємодії закладів вищої освіти та бізнесу. Так, С. Безвух розглядає універсальні та специфічні форми взаємодії закладів вищої освіти та бізнесу. До універсальних форм взаємодії відносяться – ярмарки вакансій, спонсорство в рамках конференцій, взаємодія з окремими підрозділами закладів освіти (відділи працевлаштування випускників, факультети, кафедри). До специфічних форм взаємодії закладів освіти та бізнесу відносять: короткострокові (одиничні лекції, спеціалізовані курси, конкурси) та довгострокові (лабораторії, наукові центри, практика/стажування, базові кафедри) [9, с. 9].

В. Покідіна характеризує найбільш поширені форми колаборації закладів освіти та бізнесу у світовій практиці: колаборація у сфері дослідження й розвитку (R&D), академічна мобільність, студентська мобільність, комерціалізація результатів R&D, розробка начального плану, реалізація проекту «безперервного навчання», підприємницькі ініціативи; управління [10, с. 9].

При колаборації у сфері дослідження й розвитку між освітніми установами та представниками бізнесу формуються договірні відносини щодо розробки наукових та дослідницьких ініціатив, щодо проведення досліджень на контрактній основі, формуються договори на надання одноразових консультаційних послуг та здійснення довготермінового фахового консультаційного супроводження бізнесу. Також актуальними є договірні процедури у кооперації при впровадженні інновацій як в освітній процес, так і у діяльність представників бізнесу. Результатами договірного процесу при колаборації у сфері дослідження й розвитку між освітніми установами та представниками бізнесу є формування неформальних та особистих зв'язків між ними; спільна апробація наукових результатів, публікація спільних наукових праць за участю представників освітніх установ та працівників компанії. На нашу думку, вагомим результатом колаборації у сфері дослідження й розвитку є підтримка студентських проектів, особливо, якщо згодом ці студентські проекти втілюються у реальні бізнес проекти.

Академічна мобільність передбачає формування договірного середовища щодо проектів, у яких будуть залучені науково-педагогічні працівники освітніх установ до роботи у реальних бізнес-проектах, і, в свою чергу, працівники компаній залучаються до діяльності освітніх установ. Така співпраця може здійснюватися як на постійній, так і на тимчасовій основі.

Студентська мобільність формує договірне середовище для проходження короткострокових та довгострокових студентських практик і стажувань з метою отримання практичного досвіду в обраній сфері бізнесу, а також виникає можливість подальшого працевлаштування студентів у компаніях.

Найбільш важливим є формування договірних відносин при комерціалізації результатів R&D. Логічно побудована система обліку і аналізу договірного процесу між закладами освіти та представниками бізнесу при комерціалізації результатів R&D дозволить в більшій мірі зацікавити компанії у наукових винаходах, розробках, патентах, ліцензіях та сприяти їх втіленню у бізнес середовищі. Також доцільним є створення посередницьких платформ між науково-дослідницькими відділами та бізнесом, де науково-педагогічні працівники зможуть розповсюдити інформацію щодо найвагоміших результатів своїх наукових досліджень, а представники бізнесу зможуть запровадити дані результати у своїй фінансово-господарській діяльності.

Досить актуальним питанням колаборації у сфері дослідження й розвитку між освітніми установами та представниками бізнесу є розробка навчального плану. При цьому формується таке договірне середовище, щоб сприяти співпраці закладів освіти та представників бізнесу для створення фіксованої програми курсів основних та додаткових дисциплін, планів проведення одноразових зустрічей працівників компаній та планів проведення циклу курсів з обраної проблематики працівниками підприємств і громадських організацій для студентів бакалаврату та магістратури, аспірантури.

Формування договірного процесу колаборації у сфері дослідження й розвитку між освітніми установами та представниками бізнесу передбачає реалізацію проекту «безперервного навчання», в якому освітні установи надають можливість претендентам з бізнес-середовища за межами студентського віку отримати необхідні навички, знання, додаткові кваліфікації для успішної їх реалізації у своїй роботі в бізнес-середовищі.

Досить вагомим моментом договірного середовища між освітніми установами та представниками бізнесу є підприємницькі ініціативи та управління. Договірний процес між освітніми установами та представниками бізнесу спрямований на посилення співпраці та розробки інновативної культури підприємництва. Формування даного договірного середовища передбачає залучення керівників компаній до діяльності окремих факультетів та процесу визначення альтернатив та прийняття ефективних рішень у сфері надання освітянських послуг. А також надає можливість залучення представників закладів освіти до обговорення і прийняття бізнес-рішень.

На даний час в Україні результатами договірного середовища колаборації між закладами освіти та представниками бізнесу є:

- договір на проходження короткострокової практики на базі компанії;
- договір про довгострокове стажування на базі компанії;
- договори на проведення одноразових лекцій та курсів представниками компаній.

Отже, форми колаборації між освітніми установами та представниками бізнесу визначають важливі аспекти системи обліку і аналізу договірного процесу, його стадій та процедур.

Висновки та перспективи подальших досліджень Система обліку і аналізу договірного процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища характеризується насамперед визначеними стадіями і процедурами щодо реалізації договірного процесу. Циклічність договірного процесу освітньої установи в інформаційному середовищі забезпечує злагодженість та високу якість виконання договірної роботи в освітній установі. Застосування в договірному процесі запропонованої системи процедур здійснює суттєвий вплив на ефективне функціонування систем бухгалтерського обліку і аналізу договірного процесу освітньої установи при трансформації інформаційного середовища. Форми колаборації між освітніми установами та представниками бізнесу безпосередньо впливають на договірний процес, його стадії та процедури, систему його обліку і аналізу при трансформації інформаційного середовища.

Література

1. Романчук К. В. Організація договірного процесу: обліково-правовий аспект / К. В. Романчук, Д. Л. Кузьмін // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1 (55). – С. 145–146.
2. Скакун Л. С. Удосконалення договірної політики підприємства в частині операцій з комерційного посередництва / Л. С. Скакун, Г. Г. Казарян // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 3 (61). – С. 53–57.
3. Шиманська К. В. Функції облікових працівників у процесі колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин на підприємстві / К. В. Шиманська // Вісник ЖДТУ. – 2016. – № 1 (13). – С. 259–269.
4. Стрибко Т. І. Сутність та особливості договірного процесу / Т. І. Стрибко // Право та державне управління. Серія: Право. – 2015. – № 4. – С. 32–35.
5. Затока Т. В. Внутрішній контроль забезпечення виконання зобов'язань: організаційно-методичний аспект / Т. В. Затока // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 2 (56). – С. 95–97.
6. Олексюк О. С. Методи і системи підтримки прийняття фінансових рішень: підручник / О. С. Олексюк, В. Мельничук, Штабалюк, В. Олейко, О. Дем'янюк; ТАНГ. – Тернопіль: Збруч, 2001. – 357 с.
7. Ситник В. Ф. Системи підтримки прийняття рішень: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 614 с.

8. Затока Т. В. Розкриття інформації про способи забезпечення виконання зобов'язань у звітності: напрями удосконалення / Т. В. Затока // Вісник ЖДТУ. – 2015. – № 2 (20). – С. 212–220.

9. Безвух С. Соціальне партнерство науки і бізнесу: форми взаємодії, проблеми і рекомендації щодо їх вирішення / С. Безвух, А. Стопчак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 3. – С. 7–14.

10. Покідіна В. Університети та бізнес: міжнародний досвід співпраці та перспективи для України [Електронний ресурс] / В. Покідіна // Проект «Популярна економіка: ціна держави». – 2016. – № 41. – 25 с. – Режим доступу: http://cost.ua/files/Universities%20and%20business_report.pdf.